

composed of the factors of personality, its character traits, experience, understanding of activity, working conditions, which can cause incongruent or other behaviors. The study of communication processes among employees of public authorities – one of the urgent scientific problems in modern terms as communication is an integral part of any form of social relations, particularly in the establishment of partnership in interpersonal relations between colleagues and Civil Service of Ukraine. In the article the results of research conducted by the author, suggesting that civil servants legislative authority based on a number of indicators there incongruent behavior: 1) reduced opportunities for career growth and self-realization; 2) unreasonable expectations of work (work monotonous, not interested or conversely active, responsible, etc.); 3) mismatch position in relation to the temperament of the employee (introverted, melancholic or phlegmatic as that requires action, quick decision-making self and others.) 4) almost no financial incentives; 5) lack of motivation; 6) intense psychological atmosphere; 7) hyper responsibility feelings; 8) reducing the level of empathy and others., There is the risk of occupational stress, internal burning or professional deformation. These stages of public service workers may exhibit incongruent behavior. Reflect the changes in their behavior; awareness of the possibility relieve stress through recreation, vacation, cult and mass campaigns, communicate with friends, corporate events, appealing to professionals (psychologists, psychotherapists), visits to specialized workshops on stress management, stress, anxiety, aggression, can help move from incongruent to conduct congruent.

Key words: psychological defense, burning out in work, incongruent, civil servant, psychological mechanisms, work stress, public authorities, protests communication, non-verbal expressions.

Отримано: 18.04.2014 р.

УДК 159.923

Арканова-Чорна О.Ю.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОЇ СФЕРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Арканова-Чорна О.Ю. Гендерні особливості моральної сфери старшокласників. Основну увагу в статті зосереджено на понятті моральної самосвідомості, що розглядається крізь призму гендерних відмінностей. Аналізуються підходи до розуміння моральності і особливості її розвитку у підлітків-старшокласників.

Ключові слова: мораль, моральність, моральна самосвідомість, гендер, підлітковий вік.

Арканова-Черная А.Ю. Гендерные особенности нравственной сферы старшекласников. Основное внимание в статье сосредоточено на понятии морального самосознания, которое рассматривается сквозь призму гендерных различий. Анализируются подходы к пониманию моральности и ее особенностей развития у подростков-старшекласников.

Ключевые слова: мораль, нравственность, моральное самосознание, гендер, подростковый возраст.

Постановка проблеми. Сьогодні перед людиною постає дуже багато вимог відповідності: соціальні, професійні, особистісні, моральні тощо. Думаємо, що ніхто не буде сперечатися із тим фактом, що моральні канони невпинно змінюються і те, що було неприпустимим 20-25 років тому (чи робився вигляд, що воно неприпустиме) сьогодні вже не є таким "страшним" і "тяжким" з точки зору моралі. Наприклад, тепер суспільство (звісно, переважно мова йде про молоде покоління) набагато м'якше ставиться до розлучень, ранніх вагітностей, ранніх шлюбів, сімей "чайлд фрі", виховання дитини тільки одним із батьків, гомосексуальних стосунків тощо. Таких прикладів безліч. І вони до сих пір викликають суперечливі думки в суспільстві стосовно того, чи мають такі явища право на існування в світі, в тому числі і на теренах сучасної України. Але вочевидь спостерігається тенденція більш демократичного ставлення нових поколінь до цих питань, і можна очікувати, що у майбутньому в суспільстві також буде зберігатися ця тенденція.

Певні витоки такої лібералізації можна пов'язати з розпадом Радянського Союзу, коли мотив колективізації із роками віджив свою значущість і поступово дав місце більш сучасному індивідуалізму. Тобто, якщо раніше "всім була до всіх справа" – неморальні вчинки розглядалися на громадськості на різних зібраннях, публічно засуджувалися тощо, то сьогодні ми спостерігаємо явище або "кулуарного" засудження, або взагалі байдужості до ситуації сусідів, колег по роботі, перехожих.

Це явище можна розглядати і під позитивним, і під негативним кутом. Позитивна його бік полягає в тому, що розширюються рамки дозволеного – людина може помилятися, робити свідомий вибір і асимілювати досвід цього, не побоюючись бути публічно "засудженою". Нам здається, що головний плюс є в тому, що людина несе відповідальність за свою моральну поведінку і суспільство не перебирає цю відповідальність (або її частину) на себе (окрім випадків, коли антиморальність переходить у площину порушень прав і свобод інших громадян). Це дає право свободи вибору і здатність впливати на події свого життя.

Що ж до негативу, то він, на наш погляд, може полягати в тому, що такий обсяг відповідальності може бути занадто "важким" для особистості. Байдуже ставлення оточення до того, що із людиною відбувається, тільки поглиблює існуючу проблему.

Таким чином, проблематика моральності, моральної поведінки та моральних оцінок у суспільстві, є дуже багатовимірним питанням, актуальність якого розгортається у різних взаємопов'язаних площинах. Одним із важливих аспектів моральності є те, що вона має відмінності за статевою приналежністю, що потребує відповідного виховання у роботі з морального виховання.

Аналіз досліджень і публікацій. Етимологічний аналіз термінів "етика", "мораль" і "моральність" показує, що вони мають спільну історію виникнення та однотипний зміст. Спільним коренем для них є поняття "вдача, характер, внутрішня природа" (ethos (грец.), mores (лат.)).

Фундаментальні ідеї морального розвитку особистості висувалися Л.Виготським, Л.Кольбергом, І.Коном, Я.Корчаком, А.Макаренком, Ж.Піаже, Г.Песталоцці, Ж.-Ж.Руссо, В.Сухомлинським, С.Якобсон та ін. Важливий вклад у розробку теоретичних і прикладних проблем формування моральної свідомості учнів, зокрема її ціннісної, емоційної та когнітивної сфер, внесли праці Л.Артемової, І.Беха, Л.Божович, М.Боришевського, М.Дригус, Б.Кобзаря, О.Кононко, І.Мар'єнка, Н.Монахова, Л.Рувинського, О.Сухомлинської та ін. Питання моральної поведінки як практичної сторони моральної свідомості вивчали І.Каїров, В.Оржеховська, Т.Поніманська, Я.Рейковський, Є.Субботський.

Термін "етика" найчастіше вживається як назва філософської науки (або особливого розділу філософії) про чесноти і моральну діяльність; мораль (і моральність, як синонім) є в цьому випадку об'єктом вивчення цієї науки (або галузі філософії).

Мораль включає в себе уявлення людей про добро і зло, про чесноти й пороки, про свободу і відповідальність, про справедливість, совість тощо (Лесик Г.Г.).

Сутність моралі полягає в оцінці людської поведінки ззовні, в приписі або забороні конкретних дій і вчинків з боку суспільства. Мораль має своє вираження в моральному законі, нормах, які наказують конкретні форми поведінки. Суспільство дбає про моральність своїх членів через певну нагороду за моральну поведінку, від похвали і престижу до матеріальних та інших благ, або навпаки, через накладення санкцій за відхилення від запропонованих моральних норм поведінки.

На відміну від моралі, моральність має універсальний і безумовний характер. Моральність формується разом з особистістю індивіда, має відношення до її внутрішнього світу і невіддільна від її Я. Моральна поведінка є самодостатньою, не орієнтується на зовнішні стимули, не передбачає будь-яких зовнішніх нагород.

Мораль є результатом засвоєння (інтеріоризації) особистістю зовнішніх регуляторів поведінки (норм, правил і загальноприйнятих цінностей), дотримання яких дозволяє індивіду бути включеним в суспільство, являючись механізмом його адаптації до світу. Моральність людини виступає в якості механізму прояву (екстеріоризації) її внутрішніх цінностей, сформованих в процесі особистісного розвитку і заснованих на добро-зичливому ставленні до людей, на визнанні людини як найвищої цінності.

Досить глибоко вивчав психолого-педагогічні проблеми морального розвитку дітей Л.Рувинський. Критеріями морального розвитку він вважає рівень світогляду особистості, творчий характер і самостійність мислення, стан її інтелектуально-дійової зрілості. Виділяючи, на перший погляд, надто загальні показники, Л.Рувинський пояснює це тим, що організація морального виховання вимагає бачення особистості як цілісної системи, а не розрізненого набору моральних якостей індивіда.

С.Г.Якобсон дуже близько підійшла до визначення показників моральної свідомості. Але в зв'язку з тим, що предметом її дослідження були процеси регуляції моральної поведінки дитини, а не моральна свідомість, то, розглядаючи комплекс показників морального розвитку, вона виділяє серед них ті, що характеризують швидше самосвідомість дитини: зміст моральних знань, стан моральних почуттів в момент морального вибору.

Л.Колберг виділив шість стадій розвитку моральної свідомості особистості, які об'єднав у три рівні: доморальний, конвенційний та автономний. Доморальному рівню відповідають такі стадії: перша, коли дитина слухається, щоб уникнути покарання, і друга – дитина керується егоїстичними мотивами взаємної вигоди. "Конвенційна мораль" відповідає стадії третій – модель "хорошої" дитини, котра прагне одержати схвалення з боку значимих для неї інших і відчуває перед ними сором, і четвертій – установка на підтримання встановленого порядку і фіксованих правил. Автономна мораль переносить моральне рішення у внутрішню сферу особистості. Вона відкривається п'ятою стадією, коли підліток усвідомлює відносність і умовність моральних правил та вимагає їхнього логічного об'рунтування. Ця стадія переходить у вищу тоді, коли релятивізм особи змінюється визнанням нею вищого закону, який виражає інтереси більшості. Лише після цього (стадія шоста) формуються стійкі моральні принципи, дотримання котрих забезпечується власною совістю, незалежно від зовнішніх міркувань.

На основі проаналізованої теоретично-прикладної літератури та експериментальних досліджень, Волошина О.В., Лебедіна О.В. зазначають, що моральна свідомість особистості може характеризуватися трьома рівнями: високим, середнім, низьким. Вони називають їх: доморальний, конвенційний, автономний. Кожному рівню властиві дві стадії формування моральної свідомості.

Під рівнем моральної свідомості розуміється ступінь сформованості найважливіших показників: моральних знань, суджень, почуттів та вчинків.

Для автономного рівня характерний високий ступінь моральних знань та почуттів, які стали переконаннями особистості, керівництвом у сфері моральної діяльності. Моральні норми стають усвідомленою необхідністю. Вони обумовлюються внутрішніми мотивами – потребами, що диктуються

не лише суспільними нормами моралі, а й власною совістю. Моральна свідомість виступає як високорозвинена моральна самосвідомість.

Середній рівень (конвенційний) визначається достатнім розвитком моральних знань та почуттів, необхідних для організації життєдіяльності індивіда в даному суспільстві. Особистістю усвідомлюється необхідність дотримання моральних норм. Вони є звичною формою її вчинкової діяльності. Моральні судження продиктовані швидше необхідністю жити за законами суспільства, ніж внутрішньою потребою. Тому самоусвідомлення, самоаналіз, самооцінка, самокритика ситуативні, часто залежать від об'єктивної реальності.

Низький рівень (передморальний). Особа має інтуїтивні уявлення про моральні норми поведінки. Вони не стали переконаннями, а отже, її внутрішньою потребою. Моральні почуття – це швидше інстинкти. Тому дитина періодично порушує моральні норми. Моральні судження обумовлені біологічними спонуканнями при відсутності потреби дотримуватися загальноприйнятих правил. Відсутні навички саморегуляції емоціями, діями, вчинками, поведінкою.

Для становлення моральної свідомості необхідно, щоб кожна людина пройшла всі три етапи морального розвитку. Не можна "перестрибнути" на рівень автономної моралі, проминувши доморальний і конвенційний рівні. Проте трапляються як дошкільники, здатні до автономної моралі, так і дорослі, що залишаються на рівні конвенційної моралі.

Таким чином, особистість в процесі формування моральної свідомості проходить три рівні розвитку: доморальний (біологічний, передсоціальний), конвенційний (умовно соціальний, референтний), автономний (власне соціальний, постсоціальний). Ці рівні виявляються за допомогою таких показників, як моральні знання (когнітивний компонент моральної свідомості), моральні почуття та моральні судження (комунікативно-емоційний компонент), моральна поведінка (прикладна сторона моральної свідомості).

Логіка виявлення основних показників сформованості моральної свідомості відображається низкою таких тверджень:

- моральна свідомість як форма суспільної свідомості має всі її ознаки та показники, але в межах відображення і впорядкування власне моральної реальності;

- важливий показник сформованості моральної свідомості особистості – моральні знання, джерельна база моральної свідомості людини;

- моральні знання можуть існувати в свідомості дитини у вигляді моральних уявлень, понять, переконань;

- знання на рівні моральних уявлень, ознак та понять не можуть бути показниками сформованої моральної свідомості. Вони визначають лише стан формування моральної свідомості на одному із рівнів;

- моральні переконання як вищий рівень моральних знань є фундаментом сформованої моральної самосвідомості, на основі якого виробляється навичка правильної поведінки, що переростає у звичку за будь-яких умов поводитися гідно, тобто моральні переконання стають основою моральних вчинків, совістю людини;

- процес засвоєння і застосування моральних знань тісно пов'язаний з такою вищою психічною функцією, як почуття;

- стан переживання людиною моральних почуттів (сором, страх, радість, провина, сумнів, гідність тощо) є показником моральної свідомості;

- свідомість і діяльність людини тісно взаємопов'язані (за теорією О.Леонтьєва, діяльність є показником рівня сформованості свідомості);

- зміст вчинкової діяльності може бути показником сформованості моральної свідомості;

- не можна оцінювати поведінку дитини, яка суперечить певним моральним нормам, без з'ясування її мотивів та причин, що її спровокували.

Отже, щоб побачити картину сформованості моральної свідомості особистості, необхідно з'ясувати, що вона знає про мораль, як пояснює моральне і аморальне у чужих і власних вчинках, які почуття переживає, коли йдеться про моральне чи аморальне, як співвідносяться її знання, почуття та мотиви з поведінкою.

На фоні соціально-економічних перетворень, що відбуваються у сучасному українському суспільстві, яскраво висвітлюються духовно-моральні проблеми, серед яких – труднощі в моральному вихованні дітей і підлітків.

Майже 83,2% з 3-х тисяч директорів шкіл на запитання, який вид діяльності викликає у них труднощі при виконанні службових обов'язків, відповіли: організація виховної роботи і керівництво нею. Прогули, бродяжництво, крадіжки, хуліганство, пияцтво – ці явища стали серйозною проблемою в школах. Як не прикро констатувати, але в цей процес втягнуті не тільки молодь, підлітки, а й молодші школярі та дошкільнята. Це відбувається на тлі педагогічної байдужості та безграмотності значної частини батьків, відмови багатьох освітніх закладів від споконвічно притаманної їм виховної функції на користь інтелектуального розвитку. Це явище точно описує термін "моральна бездоглядність дітей".

Мета нашого дослідження полягала в тому, щоб проаналізувати, спираючись на емпіричний матеріал, рівень розвитку моральності у старшокласників з урахуванням фактору статі. Наша увага саме до старшокласників є не випадковою. На порозі переходу до юнацького віку особистість набуває певних сталих характеристик моральності, які при цьому легше ніж у дорослому віці піддаються корекційному впливу та в непоодиноких випадках такого впливу в тій чи іншій мірі потребують.

Виклад матеріалу дослідження. В рамках нашого емпіричного дослідження, вивчаючи моральність старшокласників та її гендерні особливості, ми охопили вибірку учнів 11-го класу чисельністю 100 осіб. Середній вік школярів у вибірці досліджуваних становить 16-17 років, розподіл за статтю – 45% хлопців, 55% – дівчат.

Проведене дослідження дозволило нам отримати результати, що відображені у табл. 1.

Таблиця 1

Загальна таблиця групових результатів за методиками

Показники	Методика «Шкала совісності» (середнє значення)	Методика «Дилеми Колберга»		
		Преконвенційний рівень	Конвенційний рівень	Постконвенційний рівень
Показники хлопців	7,4	15%	65%	20%
Показники дівчат	9,9	5%	50%	40%
Загальний середній показник	9,2	10%	60%	30%

Результати, що отримані за методикою "Шкала совісності", можна проаналізувати за середнім значенням по групі респондентів, а також за статтю.

Загальний середній показник свідчить про те, що в цілому результати респондентів знаходяться вище середнього рівня від можливого. В даному випадку це добре, оскільки крайні високі результати і низькі свідчать або про сліпе наслідування моральних догматів суспільства та референтної групи, або навпаки їх повне заперечення і, навіть, негативізм. Результати дівчат, в даному випадку, вищі, ніж у хлопців – це свідчить про те, що дівчата-підлітки більш схильні слідувати загальнолюдським моральним канонам суспільства.

За методикою "Дилеми Колберга" спостерігається схожа тенденція: лише 15% хлопців і 5% дівчат знаходяться на доморальному рівні розвитку самосвідомості, переважна кількість старшокласників вже досягли конвенційного рівня моральності – 65% хлопців і 50% дівчат. Тобто вони в основному наслідують норми і правила, які важливі для їх референтної групи, не вдумуючись у них, а просто виконуючи. І тільки 20% хлопців і 40% дівчат в цьому віці вже мають власні стійкі позиції щодо питань моралі, що ґрунтуються на своїй думці і власному досвіді.

Гіпотезу про те, що моральність має відмінність за статтю, можна перевірити, застосовуючи метод кореляційного аналізу. Змінні, що належать до номінальної шкали, допускають дуже обмежені можливості для

проведення аналізу. Виняток в деяких ситуаціях складають дихотомічні змінні (наприклад стать). Для них можна, принаймні, визначати рангову кореляцію. В даному випадку ми застосовуємо коефіцієнт кореляції Спірмена (шкала "стать" має розподіл, що відхиляється від нормально-го). Результати його застосування ми можемо переглянути у табл. 2.

Таблиця 2

Значення коефіцієнту рангової кореляції Спірмена

		Стать	Совісність
Стать	Значення коефіцієнту Спірмена	1	,568**
	Значимість		,009
	N	100	100
Совісність	Значення коефіцієнту Спірмена	,568**	1
	Значимість	,009	
	N	100	100

Спираючись на проведену математико-статистичну обробку даних, ми можемо зробити висновок, що зв'язок між статтю і показником совісності існує. Сила зв'язку знаходиться на середньому рівні, при цьому значимість складає 0,009 (вірогідність похибки менше 1%). Виходячи з цього результату, ми можемо стверджувати, що дівчата-старшокласниці виявляють більший рівень моральності і совісності за методиками "Шкала совісності" та "Дилема Колберга", ніж їх однолітки-хлопці. Це звичайно не означає, що дівчата є моральними на відміну від хлопців або хлопці аморальними на відміну від дівчат. Мова йде лише про те, що у даній віковій групі спостерігається різниця рівня моральності дівчат і хлопців, і у дівчат має місце певна загостреність схильності до моральних оцінок.

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено наявність зв'язку між статтю і рівнем совісності старшокласників ($r=0,568$; $p=0,009$). Ми побачили, що достатньо високі показники моральності має більша частина дівчат і хлопців, але рівень її вираженості порівняно вищий у дівчат. Це дає підстави вважати, що гендерна збалансованість колективу старшокласників створює кращі передумови для розвитку у них моральних якостей у навчально-виховному процесі.

Список використаних джерел

1. Боришевський М.Й. Моральні переконання та їх формування у дітей / М.Й. Боришевський. – К. : Либідь, 1979. – 148 с.
2. Братусь Б.С. Психологические аспекты нравственного развития личности / Б.С. Братусь. – М. : Наука, 1980. – 169 с.

3. Волошина О.В. Педагогічні умови виховання толерантності у підлітків старшого віку в позакласній роботі : автореф. ... дис. канд. пед. наук / О.В. Волошина. – Херсон : ВДПУ, 2007. – 20 с.
4. Дробницький О.Г. Проблемы нравственности / О.Г. Дробницький. – М. : Наука, 1977. – 332 с.
9. Кононко О. Соціально-емоційний розвиток особистості / О. Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 255 с.
5. Критерії моральної вихованості молодших школярів. Книга для вчителів / за ред. І. Беха, С. Максименка. – К. : Рад. школа, 1989. – 96 с.
6. Лесик Г.Г. Місце моральності у ціннісно-смысловій сфері особистості / Г.Г. Лесик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum.onu.edu.ua/index.php?topic=5036.0>
6. Ломова Т.О. Особливості моральної сфери особистості / Т.О. Ломова. – ДНТУ, 2012 р. – 67 с.
7. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / В.М. Оржеховська. – К. : ВіАн, 1996. – 350 с.
8. Плахтій В.І. Формування моральних ідеалів молодших школярів / В.І. Плахтій // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського: Серія: Педагогіка і психологія. – Вип. 3. – Вінниця : ВАТ "Віноблдрукарня", 2000. – С. 90-93.
9. Рейнвалт Н. О моральной концепции человека / Н. Рейнвалт. – М. : Антей, 1998. – 201 с.
10. Рувинский Л.И. Нравственное воспитание личности / Л.И. Рувинский. – М. : Изд. МГУ, 1981. – 184 с.
11. Свадковский И.Ф. Нравственное воспитание детей / И.Ф. Свадковский. – М. : Изд. АПН, 1962. – 178 с.
12. Субботский Е.В. Формирование морального действия у ребенка / Е.В. Субботский // Вопросы психологии. – 1979. – № 3. – С. 47-55.
13. Энн Хиччине. Шесть ступеней Лоуренса Кольберга / Хиччине Энн // Народное образование. – 1993. – № 1. – С. 38-43.
14. Якобсон С.Г. Психологические проблемы этического развития детей / С.Г. Якобсон. – М. : Педагогика, 1984. – 238 с.
15. Kohlberg, L. The development of children's orientations toward a moral order / L. Kohlberg / The University of Chicago, USA, 1963. – 215 p.
16. Kohlberg, L. The cognitive-developmental approach to moral development / L. Kohlberg / Phi Delta Kappan, 1978. – 115 p.

Spisok vikoristanix dzherel

1. Borishevsk'ij M.J. Moral'ni perekonannja ta ih formuvannja u ditej / M.J. Borishevsk'ij. – К. : Libid', 1979. – 148 s.

2 Bratus' B.S. Psihologicheskie aspekty npravstvennogo razvitiya lichnosti / B.S. Bratus'. – M. : Nauka, 1980. – 169 s.

3. Voloshina O.V. Pedagogichni umovi vihovannja tolerantnosti u pidlitkiv starshogo viku v pozaklasnij roboti : avtoref. ... dis. kand. ped. nauk / O.V. Voloshina. – Herson : VDP, 2007. – 20 s.

4. Drobnickij O.G. Problemy npravstvennosti / O.G. Drobnickij. – M. : Nauka, 1977. – 332 s.

9. Kononko O. Social'no-emocijnij rozvitok osobistosti / O. Kononko. – K. : Osvita, 1998. – 255 s.

5. Kriterii moral'noi vihovnosti molodshih shkoljariv. Kniga dlja vchiteliv / za red. I. Beha, S. Maksimenka. – K. : Rad. shkola, 1989. – 96 s.

6. Lesik G.G. Miscе moral'nosti u cinnisno-smislovij sferi osobistosti / G.G. Lesik [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://forum.onu.edu.ua/index.php?topic=5036.0>

6. Lomova T.O. Osoblivosti moral'noi sferi osobistosti / T.O. Lomova. – DNTU, 2012 r. – 67 s.

7. Orzhehova V.M. Profilaktika pravoporushen' sered nepovnolitnih / V.M. Orzhehova. – K. : ViAn, 1996. – 350 s.

8. Plahtij V.I. Formuvannja moral'nih idealiv molodshih shkoljariv / V.I. Plahtij // Naukovi zapiski Vinnic'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu im. M. Kocjubins'kogo: Serija: Pedagogika i psihologija. – Vip. 3. – Vinnicja : VAT "Vinobldrukarnja", 2000. – S. 90-93.

9. Rejnvalt N. O moral'noj koncepcii cheloveka / N. Rejnvalt. – M. : Antej, 1998. – 201 s.

10. Ruvinskij L.I. Npravstvennoe vospitanie lichnosti / L.I. Ruvinskij. – M. : Izd. MGU, 1981. – 184 s.

11. Svadkovskij I.F. Npravstvennoe vospitanie detej / I.F. Svadkovskij. – M. : Izd. APN, 1962. – 178 s.

12. Subbotskij E.V. Formirovanie moral'nogo dejstvija u rebenka / E.V. Subbotskij // Voprosy psihologii. – 1979. – № 3. – S. 47-55.

13. Jenn Hichchine. Shest' stupenej Lourensa Kol'berga / Hichchine Jenn // Narodnoe obrazovanie. – 1993. – № 1. – S. 38-43.

14. Jakobson S.G. Psihologicheskie problemy jeticheskogo razvitiya detej / S.G. Jakobson. – M. : Pedagogika, 1984. – 238 s.

15. Kohlberg, L. The development of children's orientations toward a moral order / L. Kohlberg / The University of Chicago, USA, 1963. – 215 p.

16. Kohlberg, L. The cognitive-developmental approach to moral development / L. Kohlberg / Phi Delta Kappan, 1978. – 115 p.

Arkanov-Black O.Y. Gender features of the moral sphere of high school students. Analyzed the contemporary social situation on the formation of moral

qualities of a person. It is shown that on the background of socio-economic transformations that occur in the modern Ukrainian society, visvis moral problems, in particular related to the moral education of children and adolescents.

Covered the various approaches to understanding patterns of moral development, special attention is paid to the views of college. Disclosed logic identify the main indicators of development of moral consciousness of the individual. Analyzed, based on the empirical material, the level of development of morality among seniors taking into account the factor of gender. Established the link between gender and level of conscientiousness high school students on how to "Scale conscientiousness ($r=0,568$; $p=0.009$).

Found that 15% of boys and 5% girls are gumoralnom the level of development of consciousness, the vast majority of pupils reached the conventional level of morality – 65% of boys and 50% girls and 20% boys and 40% girls in this age already have their own sustainable attitude to questions of morality, based on my opinion and experience. Extended position that gender balance of the staff of the high school creates the best preconditions for the development of the moral qualities in the educational process.

Key words: moral, morality, moral self-consciousness, gender, teen age.

Отримано: 24.05.2014 р.

УДК 341.413:347.963 – 051

Бевзюк І.М.

ОСОБИСТІСНІ ЗМІНИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ

Бевзюк І.М. Особистісні зміни комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури. У статті представлено результати формуального експерименту в контексті особистісних змін комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури, які відбулися в процесі впровадження тренінгу покомпонентного розвитку комунікативних навичок та якостей. Надано кількісний та якісний аналіз отриманих результатів, показана динаміка розвитку показників організаторських та комунікативних схильностей (за тестом КОС), рефлексивності, комунікативності та лідерства (за тестом Л.Терстоуна), стратегії поведінки у конфлікті (за тестом К.Томаса), емпатійних тенденцій (за методикою емпатійних здібностей В.Бойка), мотивації до успіху (за методикою Т. Елєрса "Діагностика мотивації до успіху"), оцінка інтернальності (за методикою діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж.Роттера) з урахуванням статистичних відмінностей за t-критерієм Ст'юдента.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікативні навички, конфліктологічна компетентність, особистісні зміни, інтернальність, рефлексивність, емпатійні тенденції.

Бевзюк І.Н. Личностные изменения коммуникативной компетентности будущих работников прокуратуры. В статье представлены ре-